

УДК 378.147:811.111

**СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ
НАВЧАЛЬНО-СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Задорожна І.П., канд. пед. наук (Тернопіль)

У статті проаналізовано структуру (навчальна компетентність, стратегічна компетентність), зміст (знання, навички і вміння) навчально-стратегічної компетентності; описано класифікацію стратегій; обґрунтовано вимоги до володіння навчально-стратегічною компетентністю майбутніх учителів з I по IV курси.

Ключові слова: навчально-стратегічна компетентність, структура, зміст, майбутні вчителі, стратегії.

Задорожная И.П. Структура и содержание учебно-стратегической компетентности будущих учителей английского языка. В статье проанализирована структура (учебная компетентность, стратегическая компетентность), содержание (знания, навыки, умения) учебно-стратегической компетенции; описана классификация стратегий; обоснованы требования к владению учебно-стратегической компетенцией будущих учителей с I по IV курсы.

Ключевые слова: учебно-стратегическая компетентность, структура, содержание, будущие учителя, стратегии.

Zadorozhna I. P. Structure and Contents of Future English Language Teachers' Strategic Competence. The structure (learning competence and strategic competence) and contents (knowledge, habits and skills) of strategic competence have been analyzed; the classification of strategies has been worked out; the demands to the level of future teachers' strategic competence (first-, second-, third-year students and undergraduates) have been grounded in the article.

Key words: strategic competence, structure, contents, future teachers, strategies.

Оволодіння майбутніми вчителями англomовною комунікативною компетентністю (АКК) на відповідному рівні вимагає інтенсивної самостійної роботи. Ефективна організація і виконання самостійної роботи значною мірою залежить від рівня сформованості у студентів навчально-стратегічної компетентності (НСК), яка є компонентом АКК.

На сучасному етапі існує низка досліджень, в яких вивчалися різні аспекти НСК у контексті оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю. Зокрема, проблемі присвячені роботи Н.Є. Білоножко, О.П. Брусяніної, Н.Ф. Коряковцевої, Г.О. Кузнєцової, О.Є. Мисечко, Л.Ф. Роптанової, О.Є. Сиземіної, Т.Ю. Тернових, М.А. Цибенко та ін.

Однак, у сучасній науково-методичній літературі немає єдиного погляду на структуру і зміст НСК та відповідно не уточнено вимог до рівня володіння НСК майбутніми учителями англійської мови (АМ). Вважаємо, що для забезпечення оволодіння належним рівнем АКК необхідно конкретизувати структуру та зміст НСК, що дасть нам змогу сформулювати вимоги до володіння НСК майбутніми вчителями АМ.

Отже, **мета** статті – уточнити структуру та зміст НСК, а також сформулювати вимоги до рівня володіння майбутніми вчителями НСК у різні роки навчання.

НСК визначають як володіння різними навчальними і комунікативними стратегіями та вміння використовувати їх у процесі вивчення іноземної мови і в ситуаціях реального міжкультурного спілкування. НСК містить, у свою чергу, навчальну і стратегічну компетентності [5: 15]. Додаючи до визначення С. Ю. Ніколаєвої рефлексивний аспект, трактуємо навчальну компетентність

як здатність студента самостійно користуватися раціональними прийомами розумової праці, стратегіями оволодіння мовленнєвими, лінгвосоціокультурними і мовними компетентностями, самостійно вдосконалюватися у міжкультурному спілкуванні на основі рефлексивної самооцінки результатів власної пізнавальної діяльності. Стратегічна компетентність, яку інколи називають компенсаторною, – це здатність компенсувати у процесі спілкування недостатній рівень володіння АМ, нестачу мовленнєвого і соціального досвіду спілкування АМ, здатність використовувати стратегії міжкультурного спілкування [5: 15].

Враховуючи результати дослідження Н.Є. Білоножко [1], у змісті НСК вважаємо за доцільне виділити **знання** (індивідуальних психологічних особливостей та особливостей навчального стилю, навчальних стратегій, комунікативних стратегій) та **навички і вміння** (визначати власні психологічні особливості, особливості навчального стилю; використовувати навчальні та комунікативні стратегії; відбирати ефективні стратегії для вирішення навчальної задачі та досягнення цілей комунікації; враховувати особливості власного навчального стилю під час вибору стратегій і засобів).

Зупинимось детальніше на стратегіях, під якими розуміють “певним чином організовану, цілеспрямовану та керовану лінію поведінки, обрану індивідом для виконання завдання, яке він/вона ставить собі сама, або з яким він/вона стикається” [3: 10]. Існують різні підходи до класифікації стратегій. У контексті тематики нашого дослідження услід за С.Ю. Ніколаєвою [5] та з урахуванням сучасних досліджень [1; 6; 7; 8; 9; 10; 11] виокремлюються:

1. **Навчальні стратегії:** метакогнітивні, когнітивні.
2. **Стратегії використання АМ у різних видах мовленнєвої діяльності.**

3. **Комунікативні стратегії:** компенсаторні, соціальні, афективні.

Отже, група **навчальних стратегій** включає:

- 1.1. **Метакогнітивні** стратегії, спрямовані на регулювання процесу навчання, які передбачають: *стратегії концентрації на навчанні / конкретному завданні / конкретних цілях; стратегії планування процесу учіння; стратегії контролю за розумінням / продукуванням мовлення / ходом виконання завдань; стратегії самооцінки виконання завдань / рівня АКК / результативності СР.*

1.2. **Когнітивні** стратегії, які безпосередньо пов'язані з певними завданнями навчання і включають: *стратегії запам'ятовування*: вивчення правила; створення ментальних зв'язків; використання уяви, опору; повторення; дія з новим матеріалом; *стратегії у продукції*: аналіз, повторення, пригадування і використання мовленнєвих зразків, переклад, перетворення, участь у мовленнєвих ситуаціях; унаочнення; *стратегії у реценції*: аналіз, вправління; використання різноманітних ресурсів.

2. **Стратегії використання АМ у різних видах мовленнєвої діяльності** передбачають: *стратегії використання мови під час "мовленнєвого породження та мовленнєвого відтворення"* [2: 191] (активізація внутрішніх ресурсів із можливою попередньою підготовкою; врахування аудиторії у виборі стилю, структури дискурсу; розширення завдання; уточнення комунікативного наміру [3; 4]; активізація змістовних замінів; формування динамічного концепту висловлювань [2: 191]; використання мовленнєвих кліше; моніторинг успішності усного висловлювання за допомогою жестів, міміки, дій слухача; аналізу аудіозапису власного висловлювання); *стратегії використання мови під час "мовосприйняття"* [2: 191] (активізація лінгвосоціокультурних та лінгвістичних знань; ймовірніше передбачення організаційної структури та змісту інформації; ідентифікація отриманої лінгвістичної та екстралінгвістичної інформації [3; 4]; пошук контекстуальних і внутрішньомовних опор [2: 191]; побудова гіпотези щодо комунікативного наміру контексту; перевірка гіпотези [3; 4]); *інтерактивні стратегії* (активізація можливих варіантів розгортання комунікативної взаємодії; визначення прогалів у поглядах співрозмовників чи в інформації, якою вони володіють; передача черги іншому учаснику взаємодії; використання заповнювачів мовчання; досягнення взаєморозуміння; звертання до співрозмовника за допомогою; моніторинг відповідності взаємодії задачі; моніторинг успішності взаємодії; розв'язання непорозуміння; відновлення спілкування [3; 4]).

3. Група **комунікативних стратегій** включає:

3.1. **Компенсаторні стратегії**: *здогад* (використання різного виду ключів); *уникання*; *подолання обмеження в говорінні та письмі* (використання мови тіла, отримання допомоги, вибір теми, перефразування, створення похідних слів) [9].

3.2. *Соціальні стратегії*, уточнені нами з урахуванням низки публікацій [8; 9; 11]: *формулювання запитань* (запитання з метою уточнення / корекції); *співробітництво з іншими студентами* (корекція, оцінювання, заохочення, обмін інформацією, обговорення, взаємонавчання); *співробітництво з просунутими користувачами мови / носіями мови*; *емпатія* (розвиток розуміння інших культур, усвідомлення думок, почуттів інших людей, надання інформації з власної ініціативи).

3.3. *Афективні стратегії включають* [8; 9; 11]: *стратегії зменшення хвилювання* (використання музики, дихальної гімнастики); *стратегії самозаохочення* (позитивне налаштування, самовинагорода, виправданий ризик); *стратегії керування емоційним напруженням* (обговорення власних почуттів з іншим студентом / викладачем, ведення щоденника власних навчальних досягнень).

На основі аналізу науково-методичної літератури [2; 4; 6; 7; 8; 9; 10; 11 та ін.], а також власного викладацького досвіду ми визначили вимоги до володіння НСК, які включають *стратегії*, а також *навички і вміння* використовувати відповідні стратегії у навчально-пізнавальній діяльності.

Так, на *першому курсі* студенти повинні оволодіти

- **навчальними стратегіями: метакогнітивними** (підготовка робочого місця та необхідних засобів навчання; дотримання наміченого плану; контроль виконання усіх кроків наміченого плану; правильне планування повторення; використання можливості бібліотеки, ресурсів мережі Інтернет; пошук і відбір інформації з різних джерел; перевірка правильності отриманого результату; самооцінка результатів; оцінка результатів власної діяльності відповідно до запропонованих викладачем критеріїв; ведення записів щодо джерел інформації; ведення словників, конспектів тощо; ведення статистики своїх помилок та визначення шляхів їх виправлення; визначення проблеми, яка заважає виконати завдання і пошук шляхів її подолання; самоконтроль і заміна навчальних стратегій у разі необхідності; моніторинг сприйняття і розуміння тексту, що використовується для читання чи аудіювання; самоконтроль використання мовних засобів; раціональний розподіл часу на підготовку до екзамену чи іншого виду контролю; раціональний розподіл часу на екзамені); **когнітивними**

(встановлення асоціації з явищами рідної мови / раніше вивченими явищами АМ; постановка запитань для розширення знань та уявлень про явища, ситуації тощо; систематизація знань шляхом використання графічних опор; співвіднесення нового правила, значення з іншими, раніше вивченими; самостійний підбір прикладів до правил; самостійне виведення правил на основі прикладів; використання зображальних, інтонаційних опор та ін.; транскрибування слів, словосполучень, речень і текстів; інтонування письмових та усних текстів чи їх фрагментів; запам'ятовування лексичних одиниць (імітація; складання смислових пар, речень; використання ключових слів, логічних зв'язків, карти пам'яті, римування, музики, різної висоти тону, темпу та динаміки вимови, ритмізації, мелодизації тощо); запам'ятовування матеріалу (вивчення правила; проведення асоціацій; використання уяви, опор – створення семантичних карт, використання ключових слів; повторення; дія з новим матеріалом));

- **стратегіями використання мови в різних видах мовленнєвої діяльності:** відбір лексичного і граматичного матеріалу, його попереднє повторення; використання мовленнєвих кліше; передача черги іншому учаснику взаємодії; використання заповнювачів мовчання; звертання до співрозмовника за допомогою;

- **комунікативними стратегіями:** *компенсаторними* (здогад про тему та ідею тексту за заголовком, ілюстраціями, ключовими словами; семантичне та мовне спрощення; ігнорування при першому читанні / прослуховуванні незрозумілої інформації; виділення ключових слів, які сприяють розумінню основного змісту аудіо- чи друкованого тексту; багаторазове прослуховування незрозумілих фрагментів фонограми або перечитування незрозумілих фрагментів тексту; подолання обмеження в продуктивних видах мовленнєвої діяльності (використання мови тіла, отримання допомоги, вибір теми, перефразування, створення похідних слів)); *соціальними* (співпраця з іншими для досягнення спільної навчальної мети; спілкування через Інтернет); *афективними* (стратегії зменшення хвилювання (використання музики, дихальної гімнастики)).

На *другому* курсі майбутні вчителі повинні оволодіти:

- **навчальними стратегіями:** *метакогнітивними* (конкретизація цілей навчання; аналіз результатів оцінювання викладачем; підбір відповідних засобів для вирішення навчальної

задачі; планування навчальної діяльності відповідно до завдання; підбір і використання зразків для виконання письмових та усних завдань творчого характеру; ведення записів із різних джерел інформації; аналіз причин невдач чи недостатнього рівня виконання завдання; контроль ходу та результатів виконання навчальної задачі); **когнітивними** (диференціація фактів і поглядів; аналіз різних поглядів; розгляд нового матеріалу цілісно, з урахуванням усіх характеристик; здійснення порівняльного аналізу явищ англійської та рідної мов; створення тонограми усних та письмових текстів чи їх фрагментів; створення опорних схем, таблиць; стратегії запам'ятовування матеріалу (створення ментальних зв'язків – групування, проведення асоціації, використання контексту); швидкий перегляд інформації з метою визначення її важливості);

• **стратегіями використання мови в різних видах мовленнєвої діяльності:** активізація внутрішніх ресурсів з можливою попередньою підготовкою; розширення завдання; експериментування з мовними одиницями; уточнення комунікативного наміру; моніторинг успішності усного висловлювання за допомогою жестів, міміки, дій слухача, аналізу аудіозапису власного висловлювання; активізація лінгвосоціокультурних та лінгвістичних знань; ймовірніше передбачення організаційної структури та змісту інформації; побудова і перевірка гіпотези щодо комунікативного наміру контексту; визначення прогалін у поглядах співрозмовників чи в інформації, якою вони володіють; моніторинг успішності взаємодії;

• **комунікативними стратегіями:** **компенсаторними** (здогад (використання різного виду ключів, морфологічний аналіз ЛО та визначення її значення за будовою тощо; використання контексту, фонових знань); уникання (спілкування, складних у змістовому та мовному плані тем тощо)); **соціальними** (формулювання запитань (з метою уточнення / корекції); співпраця з іншими студентами (корекція, оцінювання, заохочення, обмін інформацією, обговорення, взаємонавчання); емпатія (розвиток розуміння інших культур, усвідомлення думок та почуттів інших людей, надання особистої інформації та інформації з власної ініціативи)); **афективними** (самозаохочення (позитивне налаштування, самовинагорода, виправданий ризик); керування емоційним напруженням (обговорення власних почуттів з іншим студентом / викладачем, ведення щоденника

власних навчальних досягнень)).

Вимоги для студентів *третього* курсу передбачають:

- **навчальні стратегії: метакогнітивні** (аналіз особистих потреб та мети вивчення АМ; планування ходу виконання завдання крок за кроком; аналіз індивідуальних труднощів у оволодінні АМ; аналіз відповідності результату визначеній меті; аналіз відповідності обраних стратегій меті і реально досягнутому результату; аналіз та оцінка власного рівня АКК; рефлексивна оцінка практичного результату своєї діяльності; визначення навчальних цілей практики спілкування; визначення проблеми для вирішення); **когнітивні** (формулювання висновків на основі всебічного аналізу; аргументування висновків);

- **стратегії використання мови в різних видах мовленнєвої діяльності:** (виконання керівної ролі в дискусії; здійснення моніторингу реакції партнерів спілкування; врахування аудиторії у виборі стилю, структури дискурсу; ідентифікація отриманої лінгвістичної та екстралінгвістичної інформації; активізація можливих варіантів розгортання комунікативної взаємодії; досягнення взаєморозуміння; моніторинг відповідності взаємодії задачі);

- **комунікативні стратегії: соціальні** (співпраця з просунутими користувачами мови / носіями мови; організація спільної самостійної навчальної практики спілкування).

Студенти *четвертого* курсу повинні оволодіти:

- **навчальними стратегіями: метакогнітивними** (аналіз ефективності індивідуальних стратегій оволодіння АМ; виділення в ситуації принципово нових умов; аналіз відповідності наявних знань та умінь новим умовам; визначення необхідного змісту нових знань і вмінь; моніторинг відповідності поточного результату меті, призупинення діяльності та аналіз причин неуспішності; планування й організація самостійного наукового дослідження / проекту; письмове оформлення результатів дослідження); **когнітивними** (аналіз причин та закономірностей тих чи інших явищ);

- **стратегіями використання мови в різних видах мовленнєвої діяльності:** (формування динамічного концепту висловлювань);

- **комунікативними стратегіями: соціальними** (керівництво спільною навчальною практикою спілкування та оцінка її результатів).

Отже, результатом оволодіння переліченими стратегіями, а також навичками і вміннями їх використовувати є методична готовність студентів до навчально-пізнавальної діяльності.

Перспективами подальших досліджень вважаємо розробку методики формування НСК у майбутніх учителів іноземних мов на різних ступенях навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоножко Н.Є. Методика формування стратегічної англомовної компетенції старшокласників у процесі засвоєння лексико-граматичного матеріалу: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Наталія Єліковна Білоножко. – К., 2010. – 263 с.
2. Дроздова І.П. Стратегії оволодіння мовою як запорука успішного навчання професійного мовлення / І.П. Дроздова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2009. – № 1. – С. 186–193.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [пер. з англ. О.М. Шерстюк] ; наук. ред. укр. вид-ня С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Мисечко О.Є. Поняття стратегічної компетенції у змісті сучасної професійної підготовки вчителя іноземної мови у ВНЗ / О.Є. Мисечко // Вісник Житомир. держ. ун-ту імені Івана Франка. – 2004. – Вип. 19. – С. 174–178.
5. Ніколаєва С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С.Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11–17.
6. Macaro E. *Learning Strategies in Foreign and Second language Classrooms* / E. Macaro. – London, N. Y. : CONTINUUM, 2001. – 282 p.
7. O'Malley J. M. *Learning Strategies in Second Language Acquisition* / J. Michael O'Malley, Anna Uhl Chamot. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – 265 p.
8. Oxford R.L. *Hero with a Thousand Faces: Learner Autonomy, Learning Strategies and Learning Tactics in Independent Language Learning* / R.L. Oxford // *Language Learning Strategies in Independent Settings*. – Cromwell Press Ltd., 2008. – P. 41–63.
9. Oxford R. L. *Language Learning Strategies* / R.L. Oxford. – Boston : Heinle and Heinle Publishers, 1990. – 343 p.
10. Rampillon U. *Lerntechniken im Fremdsprachunterricht: [Handbuch]* / U. Rampillon. – München : Hueber, 1989. – 139 S.
11. Stickler U. *Collaborative Language Learning Strategies in an E-mail Tandem Exchange* / U. Stickler, T. Lewis // *Language Learning Strategies in Independent Settings*. – Cromwell Press Ltd., 2008. – P. 237–261.